

DOSYA EDITÖRÜ'NDEN**SAĞLIK, KÜLTÜR, SİYASET**

Yücel DEMİRER*, Onur HAMZAOĞLU*

Bu dosya konumuzu toplumsal yaşantının üst yapı kurumlarından sağlık, kültür ve siyaseti bir araya getirerek oluşturduk. Toplumda egemen üretim ilişkilerinin koşulladığı bu kurumların, birbirlerini de etkileyip dönüştürdükleri uzun yıllardan beri biliniyor. Buradaki yazılar üst yapı kurumlarına odaklansalar da üretim ilişkilerinin koşullayıcılığı arka planda yerini alıyor. Bugüne kadar Toplum ve Hekim'de sağlık, birçok bileşeni ve ilişkisiyle tartışılmış olmasına karşın, sözünü ettiğimiz iki üst yapı kurumuyla olan ilişkisi/işkileri boyutuyla ilk defa bu kapsamlılıkta tartışılacak.

Bu tartışmayı yürütürken yine genelden özele doğru ilerlemeyi hedefleyerek, dosya yazılarımızı belirledik. Sizlere ulaştırabildiklerimizin dışında, çeşitli nedenlerle, isteyip de bu dosyada size ulaştıramadığımız makaleler de oldu. Sonuç olarak yazılarımız bir araya geldiğinde, çeşitli disiplinlerden okuyucularımızın ilgisini çekecek bir dosyanın ortaya çıktığını düşünüyoruz. Ele alınan konuların zengin tartışma ölçekleri yanında, sunulan makalelerin alanla ilgili yeni ve kapsamlı literatürleri de içeriyor olmasını önemsiyoruz. Gerek uygulamaya dönük ve gerekse akademik kaygılarla kültür ve siyasetin sağlıkla ilişkisi konusunda derinleşmek isteyen okurlarımız için dosyamızın yararlı bir kaynak olacağına inanıyoruz.

Dosyamızda ikinci bir ilk de, doğrudan sağlık alanından yazılmış yazımızın olmaması. Makalelerimizin tümü toplum bilimlerin farklı disiplinler şemsiyeleri altında faaliyet gösteren dostlarımız tarafından yazıldı. Bu yüzden dosyamız bir yandan sağlık alanının toplum bilimcilere nasıl görüldüğü, onlar tarafından nasıl yorumlandığını izleme imkanı sunarken, diğer yandan da olgulara yaklaşım, yöntem ve teorinin kullanımı gibi bağlamlarda disiplinler arası değişime mütevazı bir katkı olma niteliği de taşımaktadır.

Aydın Çubukçu, Toplumsal Yaşam, Kültür, Politika, İdeoloji başlıklı yazısında, toplumsal yaşantıda egemen sınıfın belirleyiciliği ve tarihsel süreç içerisinde kültür-politika ilişkisinin mekanizmalarını ve bu işleyiş içerisinde ideolojinin yerini, Türkiye örneğini de kullanarak, her zamanki zengin saptamalarıyla çözümlüyor.

Okuru düşünce tarihinde bir gezintiye çıkaran Armağan Öztürk makalesinde, iktidarın genelde uygarlık tarihi, özel olarak da siyasi tarih içindeki kurulum biçimleri ile tıp etkinliği arasındaki ilişkiyi sorguluyor. Öztürk'e göre din, siyaset ve tıp arasında uygarlığın kuruluşundan beri kendini sürekli yenileyen ontolojik-epistemolojik bir birlik söz konusu ve bu birliktelik doğa/eros üzerindeki iktidarcı pratiklerle kendi tamlığına ulaşır. "İktidar olarak tıpcı gelenek" vurgusu hekimleri toplumun geriye kalanından ayrı bir şekilde inceleyen tarih okumalarına karşı iktidar, uygarlık, doğa gibi üst kategoriler aracılığıyla hekim ile diğer insanlar arasındaki ortaklıkları ön plana çıkarır. Yazar, bu yaklaşım, özel olarak hekimlerin iyileştirici etkinlikleri yürütürken yarattığı tahakkümün, genel olarak iktidarın kuruluşundaki tıpcı enstrümanlar ile kesiştiğini ifade ediyor.

Makalesinde sağlık ve hastalıklara ilişkin etmenlerin yalnızca biyolojik etmenlerce açıklanamayacağı fikri üzerinde temellenen "Medikal Antropoloji" ve buna son çeyrek yüzyılda getirilen eleştirel katkılarla ortaya çıkan "Eleştirel Medikal Antropoloji" konusunda bütünlüklü bir fotoğraf sunan İzzet Duyar, dünya ekonomik sistemi, emperyalizm, sömürgecilik ve neo-liberalizm gibi yoksulluğu ve eşitsizliği tetikleyen faktörlerin sağlık ve hastalık olgularını nasıl

belirlediklerini disiplinin gelişim tarihi ekseninde tartışmaktadır. Peru'da meydana gelen kolera salgını, geleneksel beslenme alışkanlıklarının "kola kolonizasyonu" ile bozulması ve çocuk emeği sömürüsü örnekleri üzerinden halk sağlığında belirleyici olan faktörlere eğilen Duyar, sürecin tüm boyutlarıyla anlaşılabilmesi için küresel gelişmeler yanında iç - toplumsal, ekonomik ve politik - dinamiklerin de hesaba katılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anlam ve simge üretiminin birincil kaynaklarından olan ve sağlık kavramının temel eksenini olan beden olgusunu araştıran Sibel Özbudun, makalesinde, insan bedeninin toplumsal ve cinsel hiyerarşinin üzerinde yeniden üretildiği bir mekan olması özelliğini vurgulamaktadır. Toplamların insan bedenine dayanan ve toplumsal hiyerarşileri üreten ve destekleyen simge yaratma geleneğinin farklı örnekler üzerinden yapılan bu kapsamlı tartışma, beden algısının bir tarihsel dönem, coğrafya ve çevre ile sınırlılığını vurgularken, bedene yapılan sağlık gerekçeli müdahalenin de sosyal ve politik arka planına dikkati çekmektedir.

Hasta ve hastalık kavramlarının oluşum dinamiklerini inceleyen Yücel Demire, bu kavramlar özelinde kültür ve siyaset bağlamlarının sağlık sürecindeki yerini, ortak tarihlerini, bunların sağlık alanına müdahil olma biçim ve yöntemlerini tartışmaktadır. Demire nötr olma iddiasındaki liberal politik söylemin temel argümanlarını araştırmaya bir ön hazırlık olarak kurguladığı çalışmasında, kültürün bir filtre olarak nasıl sağlıkta karar verme sürecini ve dolayısıyla sağlık politikalarını etkilediğini/etkileyebileceğini tarihsel-teorik düzlemde incelemektedir.

Gamze ve Ali Murat Yücesan "Medya ve Sağlık: Patolojik Bir İlişki" başlıklı ortak imzalı yazılarında; Türkiye'de, gündemi takip eden, aktaran ve/veya oluşturan medyada sağlık sorununun nasıl ele alındığını inceliyorlar. Yazılar, medyanın, kapitalizmin işleyişini ve bu işleyişin meydana getirdiği sorunları dışlayarak sağlığı ele almakta olduğu yanında, sağlığın bir medya ürünü olarak kapitalizmin oturtmaya çalıştığı bilgi, tavır ve alışkanlıkları içermekte ve yansıtmakta olduğu tespitini yapıyorlar.

Güven Bakırezer Türkiye'de sağlık ve nüfus siyasetlerinin arka planındaki rasyonelleri tahlil ettiği çalışmasında, sağlık uygulamalarının tarihsel bir dökümünü verirken özellikle halk sağlığı ve doğum kontrolü üzerinde duruyor. Bakırezer cumhuriyet tarihi boyunca devletin yurttaşın sağlığını iktisadi ve demografik kaygılara tabi bir biçimde ele aldığı, işgücünün öngörülen nicelik ve niteliğini tutturmak üzere yurttaşın araçsallaştırıldığı ve soruna insan hakları temelinde yaklaşılmadığı sonucuna ulaşıyor.

İsmail Şiriner yazısında neoliberal dönüşümün sağlık alanındaki sonuçlarını ele almıştır. Şiriner'e göre, kapitalizmin uluslararası ekonomik ve politik sürecin zorlamasıyla sosyalizasyonunda bir dönüm noktası olan refah devleti uygulamasının 1970'lerde birlikte sermayenin krizini aşmak üzere tasfiye edilmesiyse, daha önce kamunun mal ve hizmet ürettiği karlı alanlar da sermayeye açılmaya başlamıştır. Bu açılımı gerçekleştirmek üzere neo liberal ekonomi politikaları, yoğun ve yaygın bir şekilde, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamunun üretimde bulunduğu tüm alanları tasfiye etmek üzere uygulamaya konulmuş, kamu tarafından ücretsiz ve karşılıksız arz edilen sağlık hizmetleri, özel sektör tarafından satın alma gücüne bağlı olarak talep edilen bir hizmete dönüştürülmüştür. Şiriner, çeşitli veriler üzerinden bu dönüşümün sağlık hizmetlerinin metalaştırılması ve hastanın müşterileştirilmesi sonucunu ürettiğine varyor.

*Kocaeli Üniversitesi Öğretim Üyesi